

ÜMÂME bint HAMZA

süre sonra o da vefat etti. Ümâme bint Hamza'dan hadis kaynaklarına bir rivayet intikal etmiş olup (İbn Hazm, s. 553) bu rivayeti kendisinden anne bir kardeşi olan Abdullah b. Şeddâd nakletmiştir. Abdullah söz konusu rivayette Ümâme'nin âzatl-ı bir kölesi bulunduğunu, bu köle vefat edince Hz. Peygamber'in onun mirasını kölenin kızı ile Ümâme arasında eşit biçimde paylaştığını bildirmiştir (*Müsned*, VI, 405; İbn Mâce, "Ferâ'iz", 7; Dârimî, "Ferâ'iz", 31).

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, VI, 405; İbn Sa'd, *eş-Tabakâtü'l-küb-râ* (nşr. Ali M. Ömer), Kahire 1421/2001, X, 48, 152-154; İbn Habîb, *el-Muḥabber*, s. 64, 107; İbn Hazm, *Esmâ'ü's-şahâbeti'r-ruvât* (nşr. Seyyid Kesrevî Hasan), Beyrut 1412/1992, s. 553; İbn Abdülber en-Nemerî, *el-İstifâb* (nşr. Ali M. Muavaz – Âdil Ahmed Abdülmevcûd), Beyrut 1415/1995, IV, 505; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe* (nşr. Halîl Me'mûn Şihâ), Beyrut 1412/1992, V, 217; Nevevî, *Şerhu Müslim*, XIV, 51; Zehebî, *Tecridü esmâ'i's-şahâbe*, Beyrut, ts. (Dârü'l-ma'rifet), II, 331; İbn Hacer, *el-İşâbe* (Bicâvî), VII, 499-501; a.m.f., *Takribü't-Tehzib* (Avvâme), s. 760; Süyûtî, *ed-Dibâc 'alâ Şaḥîhi Müslim b. el-Ḥaccâc*, Beyrut, ts. (Dârü'l-Erkam), V, 128; Kehhâle, *A'lâmü'n-nisâ'*, I, 76.

AYŞE ESRA ŞAHYAR

ÜMENÂ
(الأمناء)

Melâmetiler
ve ricâlü'l-gayb taifesinin
en üstünlerinden bir grubun adı.

Sözlükte "kendisine güvenilen, sözünde duran, başkalarından korkmayan kimse" anlamındaki **emîn** kelimesinin çoğulu olan **ümenâ** bazı hadislerde şehidler ve müezzinleri nitelendirme bağlamında kullanılmış, âlimler ve dine anlayış sahipleri peygamberlerin eminleri şeklinde vasıflanmıştır (*Müsned*, IV, 200; Buhârî, "İftişâm", 28; Muhâsibî, s. 73). Ümenâyı sûfiler topluluğu içerisinde seçkin bir zümre olarak tanıtan ilk sûfi müelliflerden biri Muhyiddin İbnü'l-Arabî'dir. Ona göre ümenâ bâtinî hallerini zâhirlerine yansıtmayan, iyiliklerini açıklamayıp kötülüklerini gizlemeyen, ilâhî sırları dile getirmekten kaçınan, dolayısıyla halleri herkes tarafından bilinmeyen Melâmetiler taifesinin büyükleri ve seçkinleridir. Ümenâdan başkasının bu sıfatlara lâyık olması mümkün değildir. Zira onlar Allah'ın farz kıldığı emirleri yerine getiren, yasaklarından kaçınan güçlü iman sahibi kimselerdir. Kendilerini halk içinde gizlediklerinden hallerine dair hiçbir şey bilinemez ve makamları ancak kıyâmet günü âşikâr olur.

Muhyiddin İbnü'l-Arabî, ümenâ kelimesiyle aynı kökten gelen "emânet" kelimesi arasındaki etimolojik bağlantıdan hareketle ümenânın Allah'ın insana verdiği emanetin (el-Ahzâb 33/72) gerçek sahibi olduğunu söyler ve Hızır'ı eminlerden sayar. Emanet insana teklif ve zorlama şeklinde iki yolla verilmiştir. Teklif edilen emanet sıradan insanlar, zorlama yoluyla verilen ise ümenâ denilen seçkinler içindir. Allah sıradan insanlara emaneti teklif ettiği aslı itibarıyla haksızlığa ve cehalete meyilli olan insan bu teklifi hemen kabul etmiştir. Gerçekte ona yalnızca teklifte bulunmuş, bunu kabul etmesi için zorlanmamıştır. Zira insan teklifi kabule zorlansaydı ümenâyâ yardım edildiği gibi ona da yardım edilmesi gerekirdi. Ümenâ ise emaneti teklifle değil zorla üstlenmiştir. Onlar kendilerine keşf hali galip geldiğinde kendi arzuları doğrultusunda hareket etmemişler, fakat halktan da farklı görünmek istememişlerdir. Onlara, "Size verilen bu emaneti açıklayın ya da gizleyin" denemiş, kendileri için belirlenen bu sınırdaki durduklarından ümenâ diye isimlendirilmiştir. İbnü'l-Arabî'ye göre ümenâ birinin halini bilmemesi, her birinin diğerini herhangi bir mümin (avam) zannetmesi, diğer ricâlü'l-gayb tabakalarında bulunanlara göre sayıca fazla olmalarından dolayı onlardan ayrılır. Öte yandan İbnü'l-Arabî, *el-Fütûḥâtü'l-Mekkiyye*'de yazdığı gibi aksine *Fuşûşü'l-ḥikem*'de ümenânın birbirini tanıdığını söyler ve onları üdebâ adıyla anar. Ümenâyâ ayrıca ilâhî sırları tevdi konusunda "kendilerine güvenilen evliya" mânâsında arâis-i Hak (Hakk'ın gelinleri) gibi isimler de verilmiştir. Fütüvvet ehli ümenâdan kabul edilmiştir. İsmâil Hakkı Bursevî ümenânın ricâlü'l-gayb arasından kırk kişi olduğunu, marîfetullah vâkıf buldukları halde bu konuda söz söylemediklerini, söyledikleri takdirde ilâhî sırlara dair emanete hıyanet etmiş kabul edileceklerini, emanetin şeriatın hükümleriyle velâyete dair hikmetler olduğunu, ümenânın ilkinin gereğini yerine getirirken ikincisinden sarfınazar ettiğini belirtir.

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-Arab, "emn" md.; *Müsned*, IV, 200; Muhâsibî, *el-Veşâyâ* (nşr. Abdülkâdir Ahmed Atâ), Beyrut 1406/1986, s. 73; Ebû Nuaym, *Hilye*, III, 194; X, 70; İbnü'l-Arabî, *Fuşûş* (Afîfî), s. 175; a.m.f., *el-Fütûḥât*, II, 145, 208-210; III, 153-154; Kâşânî, *İstilahâtü's-süfiyye*, s. 31; Seyyid Mustafa Râsim Efendi, *Tasavvuf Sözlüğü: İstilahât-ı İnsân-ı Kâmil* (haz. İhsan Kara), İstanbul 2008, s. 225; Ahmet Avni Konuk, *Fuşûşü'l-hikem Tercüme ve Şerhi* (haz. Mustafa Tahralı – Selçuk Eraydın), İstanbul 1990, III, 340.

SALİH ÇİFT

ÜMEYYE (Benî Ümeyye)

(bk. EMEVİLER).

ÜMEYYE b. ABDÜŞEMS

(أمية بن عبدشمس)

Ümeyyetü'l-ekber b. Abdüşems
b. Abdimenâf b. Kusay
(VI. yüzyıl)

Kureyş kabilesinin
en önemli iki kolundan biri olan
Emevîler'in atası.

Babası Hz. Peygamber'in dedesi Hâşim'in ikiz kardeşi Abdüşems'tir. Abdüşems'in on iki çocuğu dünyaya gelmiş, Şam'da yerleşen Abdümeyye ve Nevfel dışında diğer oğulları Mekke'de yaşamış, Abdüşems-oğulları adıyla Kureyş kabilesinin önemli bir kolunu teşkil etmiştir. Genç yaşlarından itibaren Kureyş ileri gelenleri arasında yer aldığı anlaşılan Ümeyye hakkında kaynaklarda mevcut ilk bilgi rifâde ve sikâye görevlerini yürütmesi, komşu ülkelerin hükümdarlarıyla ticarî antlaşmalar yapması sayesinde büyük itibar kazanan amcası Hâşim'in nüfuzunu kıskanarak onu münâfereye (nesep ve şeref konusunda övünme) davet etmesiyle ilgilidir. Münâfere neticesinde yenilen Ümeyye, önceden kararlaştırıldığı şekilde elli deve vermek ve on yıl müddetle Dımaşk'ta ikamet etmek zorunda kaldı. Bu münâferenin İslâm'dan sonra da kendini gösteren Hâşimî-Emevî çekişmesine zemin hazırladığı, iki aile arasında I (VII) ve II. (VIII.) asırlarda devam eden siyasî mücadelenin başlangıcını teşkil ettiği düşünülmektedir. Şarkiyatçıların bu hadiseyle ilgili rivayetlerin sonradan uydurulduğunu iddia etmeleri (Caetani, I, 263) rivayetleri topyekün reddetme gibi yanlış bir anlayışın sonucudur (*DiA*, XVI, 406). Daha sonra Ümeyye'nin oğlu Harb'in Abdümuttalib'in emanı altındaki bir yahudi tâcirini öldürtmesi bu rekabeti Kureyş'in diğer bazı kollarını da içine alan ciddi bir gerginliğe dönüştürmüştür.

Mekke'de kumandanlık görevi Ümeyye'nin babası Abdüşems'ten itibaren onun evlâdına geçmişti. Dolayısıyla Kusay'dan intikal eden ve Ukâb adı verilen Kureyş sancağı onların elinde bulunuyordu. Mekke'nin fethine kadar Emevîler'de kalan kumandanlık görevini babasının ardından Ümeyye üstlendi; daha sonra bu görevi oğlu Harb ve onun oğlu Ebû Süfyân yürüttü. Bu durum, İslâmiyet'in başlangıcında